

FİİLDE ÇATI

Fiil çatısı, en genel ifadeyle yüklemnin özne ve nesne ile olan ilişkisidir.

ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİ

- ☐ 1- ETKEN FİİL
☐ 2- EDİLGEN FİİL

NESNE-YÜKLEM İLİŞKİSİ

- ☐ 1- GEÇİŞLİ FİİL
☐ 2- GEÇİŞSİZ FİİL

1. ÖZNELERİNE GÖRE FİİL ÇATILARI (ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİ)

1.1. ETKEN FİİL

İşi yapan gerçek bir öznenin bulunduğu fiillere etken fiil denir.

Örnek:

» *Babam her gün kitap okuyor.*

cümlesinde “okuma” eylemini yapan bir özne (babam) vardır. İşi yapan gerçek bir özne olduğu için bu cümlemin yüklemi etkindir.

» *Bu kitabı dün aldım.*

cümlesinde “alma” eylemini gerçekleştiren bir özne vardır. Özne bir sözcük olarak verilmese de, cümlemin öznesi gizli olsa da cümlede işi yapan belli olduğu için bu cümlemin yüklemi çatısına göre etkindir.

» *Bahar gelince ağaçlar güzelleşti.*

cümlesinde olduğu gibi sadece canlı varlıklar değil, insan dışındaki varlıklar da özne görevini üstlenebilir. Yukarıdaki cümlede “güzelleşen” ağaçlardır. Cümlede özne olduğuna göre, bu cümlemin eylemi çatısına göre etkindir.

1.2. EDİLGEN FİİL

İşi yapan gerçek bir öznesi olmayan fiillere edilgen fiil denir. Edilgen çatılı fiillerde özne işi yapan değil, yapılan işten etkilenen durumundadır. Edilgen fiiller, fiil kök veya gövdelerine “-I” veya “-n” eklerinin getirilmesiyle oluşturulur.

Örnek:

» *Futbolcu kırmızı kartla oyundan atıldı.*

cümlesinde “atma” işini gerçekleştiren yoktur. Onun yerine “atılma” eyleminden etkilenen “futbolcu” vardır.

“Futbolcu” işi yapan değil de yapılan işten etkilenen durumunda olduğundan cümlede “sözde özne” görevindedir. O hâlde “atıldı” eylemi çatısına göre edilgendir.

» *Bakkaldan bir ekmek alındı.*

sözde özne yüklem cümlesinde “alma” eylemini yapan, gerçekleştiren gerçek bir özne yoktur. Biz zihnimizden “tarafından” sözüyle cümleye bir özne getirebiliriz. Bu durumda cümle şöyle olur: “(Çocuk tarafından) bakkaldan bir ekmek alındı.”

DİKKAT :

Her “-I , -n “ ekini alan fiil edilgen değildir. Burada dikkat etmeniz gereken öznedir. Eğer cümlede gerçek özne varsa bu ekleri alsa dahi etken olur.

» Sınavı kazandığımı duyunca çok sevindim. (“ben” öznemiz işi yapan olduğu için Etken çatılıdır.

» Bütün sokaklar temizlendi. (“sokaklar” öznemiz ancak işi yapan değil sözde özne. Bu yüzden Edilgen çatılıdır.)

ETKİNLİK -1

<u>CÜMLELER</u>	<u>ETKEN</u>	<u>EDİLGEN</u>
Bizi kapının önünden alacaktı.		
Memleketini özlediğini söylemiş.		
Kasadan dökülen kayışlar, kamyonlar tarafından ezildi.		
Misafirler, ev sahibinin konuşmalarından usanmışlardı.		
Bu resimler, on yedinci yüzyılda Fransa'da yapılmış.		
Her yıl öykü inceleme yarışmaları düzenleniyor.		
Kardeşim, annemin en sevdiği vazoyu kırmış.		
Bugün, sahneleyeceğimiz oyunun provalarına başlıyoruz.		
Okulun bahçesinde, görevlendirilen öğrencilerin isimleri okunacaktı.		
İnternet'teki bu haber yetmiş altı bin iki yüz kez okunmuş.		
Çok sinirlenen adam kendi kendine söyleniyordu		
Çocuk, annesinin bağırmalarına rağmen yerlerde sürünüyor.		
Bu filmi, başından sonuna kadar heyecanla izledim.		
O, sorunlarını bizimle paylaşmaktan çekiniyor.		
Ankara'da dört farklı hava olayı gözlemlendi.		
Balkondan atlayan hırsız çarçabuk yakalandı.		
Kimsenin kendisine yardım etmediğinden yakındı.		
Sokağa giren adam, etrafına bakındı.		

ÖRE FİİL ÇATILARI (NESNE-YÜKLEM İLİŞKİSİ)**2.1. GEÇİŞLİ FİİL**

Nesnesi olan ya da nesne alabilen eylemlere **geçişli eylem** denir. Geçişli fiiller, yükleme sorduğumuz “neyi, kimi, ne?” sorularına cevap verirler. Yükleme “onu” getirdiğimizde anlamlıysa fiil geçişlidir.

Örnek

» İçeriden **su getirdi**. (onu getirdi oluyor,geçişli)
cümlesinde “getirmek” eyleminden etkilenen varlık “su”dur. Bunu yükleme sorduğumuz “ne” sorusu ile bulabiliriz. Buna göre “getirmek” fiili nesne aldığı için geçişlidir.

DİKKAT!

Bazı cümlelerde, fiiller geçişli olduğu hâlde nesne bulunmayabilir. Çünkü geçişli fiiller nesne alan ya da nesne gerektiren fiillerdir.

Örnek

» Yolcular durakta **bekliyor**.
cümlesinde “beklemek” eylemi geçişlidir. Ama cümlede “nesne” bir sözcük olarak verilmemiştir.

2.2. GEÇİŞSİZ FİİL

Nesne almayan, yani “ne, neyi ve kimi?” sorularına cevap vermeyen fiillere **geçişsiz fiil** denir. Geçişsiz fiillere nesneyi bulmak için “ne, neyi, kimi?” sorularını sorduğumuzda cevap alamayız.

Örnek

» Dayımlar bugün tatile **gidiyor**. (onu gidiyor, olmuyor.)
cümlesinde “gitmek” eylemi nesne almamıştır. Yükleme sorduğumuz “ne, neyi, kimi” sorularından herhangi birine cevap vermiyor.

» Ali’nin sözlerine çok **güldük**. (onu güldük, olmuyor.)
cümlesinde de “gülmek” eylemi geçişsizdir. Çünkü “ne, neyi, kimi” sorularına cevap vermiyor.

DİKKAT!

Geçişsiz fiiller “-t, -r ,-dir ” ekleriyle geçişli hale getirilebilir.

Çocuk uyudu. (Geçişsiz)

Çocuğu uyuttu. (Geçişli)

ETKİNLİK -2

CÜMLELER	GEÇİŞLİ	GEÇİŞSİZ
Daha önce böyle etkileyici bir manzara görmemiştim.		
Bana yıllar önce, söylediklerini aklımdan hiç çıkarmadım.		
Bizimkiler, akşam yemeğinden sonra sinemaya gideceklermiş.		
Eski okulunuzun yerini ben de biliyorum.		
Bu olaydan sonra tamamen içine kapandı.		
Kendime çok güzel bir elbise alacağım.		
Anlattıklarımı dinlemediğin için artık susuyorum.		
Yorgunluktan gelir gelmez yatağına uzandı.		
Titizlikle elindeki yazıları inceliyordu.		
Diploma törenine kuzenini de davet etti.		
Beni görünce hemen boynuma sarıldı.		
Okul sonrası annesine ev işlerinde yardım ediyordu.		
Dikkatli bakmayınca fark edemezsiniz.		
Geçerken mutlaka bana uğrayın.		
Hiç sıkılmadan, büyük bir keyifle dinlerdik.		
Bozulan televizyonu hemen tamir etti.		
Köpekten kovalayınca eve kadar koştum.		
Öğretmenimiz derste bize fıkra anlatırdı.		
Kimse girmesin diye sonuna kadar kilitledi.		